

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการของชุมชนบ้านคอนมัน เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาชุมชนอยู่ดีมีสุข และทดลองและประเมินผลการใช้รูปแบบการพัฒนาชุมชนอยู่ดีมีสุขบ้านคอนมัน ซึ่งผู้วิจัยสรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

1. รูปแบบการพัฒนาชุมชนอยู่ดีมีสุข แบ่งเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) สร้างความสัมพันธ์ศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการของชุมชน 2) วิเคราะห์ปัญหา พิจารณาความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของโครงการ 3) ทดลองและประเมินผลการใช้รูปแบบการพัฒนา และ 4) การคืนความรู้สู่ชุมชน

2. หัวหน้าครัวเรือนเห็นว่ามีคุณภาพชีวิตดีมีสุขโดยรวมและเป็นรายด้าน ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านเทคโนโลยี ภูมิปัญญาและการเรียนรู้ที่เหมาะสม ด้านเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็ง และด้านการบริหารจัดการชุมชนที่เข้มแข็งโดยรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน ผู้เข้าร่วมโครงการฯ มีรายได้ต่อเดือนหลังเข้าร่วมโครงการฯ เพิ่มขึ้น มีความอยู่ดีมีสุขด้านเทคโนโลยี ภูมิปัญญาและการเรียนรู้ที่เหมาะสม เศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็ง และการบริหารจัดการชุมชนที่เข้มแข็งเพิ่มขึ้น จากก่อนเข้าร่วมโครงการฯ ($p < 0.001$) แต่มีรายจ่ายต่อเดือนหลังเข้าร่วมโครงการฯ ต่ำกว่าก่อนเข้าร่วมโครงการฯ ($p < 0.001$) และมีความพึงพอใจต่อโครงการฯ โดยรวมและเป็นรายชื่ออยู่ในระดับมาก

อภิปรายผล

ผู้วิจัยได้อภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

1. รูปแบบการพัฒนาชุมชนอยู่ดีมีสุข แบ่งเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) สร้างความสัมพันธ์ ศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการของชุมชน 2) วิเคราะห์ปัญหา การพิจารณาความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของโครงการ 3) ทดลองและประเมินผลการใช้ 4) การคืนความรู้สู่ชุมชน เช่นเดียวกับผลการศึกษาของอวิรุทธิ์ ภักดีสุวรรณ (2551 : 142) พบว่า

รูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุขมีการดำเนินงาน 6 ขั้นตอน คือ 1) สำรวจปัญหาและความต้องการของชุมชน 2) จัดทำแผนการเรียนรู้ 3) จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้แต่ละกิจกรรม และสรุปบทเรียน 4) การทบทวนแผนการดำเนินงานเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่ชัดเจน 5) นำไปสู่การเรียนรู้เพื่อพัฒนา และ 6) ยกองค์ความรู้ไปสู่การแก้ปัญหาและความสนใจของกลุ่มองค์กร สอดคล้องกับผลการวิจัยของณรงค์ศักดิ์ กงชัยภูมิ (2552 : 111) ซึ่งพบว่า

การพัฒนาส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนสู่การพึ่งตนเองมีการดำเนินงาน 5 ขั้นตอน คือ 1) จัดทำแผนและสร้างทีม 2) การขับเคลื่อนแผนด้วยสภาชุมชน 3) การเรียนรู้จากการทำงาน 4) การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง 5) การติดตามและประเมินผล ดังผลการวิจัยของสุภาพร ลากจิตร (2552 : 79) พบว่า การจัดการกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นสังคมพึ่งตนเองมีกระบวนการทำงาน 9 ขั้นตอน คือ 1) ครู กศน. เตรียมการก่อนเข้าชุมชน 2) จัดเวที 3) ศึกษาทางเลือกร่วมกับชุมชน 4) จัดทำแผนการเรียนรู้แบบบูรณาการ 5) เรียนรู้ตามกำหนด 6) ประเมินผลการเรียน 7) ปรับปรุงแก้ไขคุณภาพการเรียน 8) สรุปผลการดำเนินงานหรือข้อค้นพบ และ 10) เผยแพร่ผลงาน

การที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า จุดเด่นของชาวบ้านคอนมัน คือ เป็นชุมชนปลอดภัยเสถียรติดตามนโยบายของรัฐบาล มีการรวมพลังกันกระทำกิจกรรมร่วมกันอย่างเหนียวแน่น เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความสามัคคี ความเสียสละ เป็นประชาธิปไตย มีความซื่อสัตย์ รักความยุติธรรม จึงทำให้รวมกลุ่มกันทำกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์สังคมและพึ่งตนเองได้ และที่สำคัญ คือ มีผู้นำเข้มแข็ง มีความเสียสละ ทั้งนี้เมื่อคนในสังคมมีคุณภาพ และคนเป็นส่วนหนึ่งของระบบจะส่งผลให้ระบบนั้นมีคุณภาพด้วย (สนธยา พลศรี, 2545 : 53 -54 ; อ้างอิงมาจาก สัญญา สัจญาวิวัฒน์, 2541 : 16) โดยที่การพัฒนาคนให้มีคุณภาพก็คือ การทำให้คนมีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการประกอบกิจการงาน ให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ มีความสามารถในการประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัว มีความรู้ทางการเมืองที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอย่างเฉลียวฉลาด มีวิสัยทัศน์ สุขภาพดี บุคลิกภาพดี สามารถพึ่งตนเองได้ ใช้ชีวิตร่วมกันกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข หรือการพัฒนาคนให้มีความสุขก็คือ การทำให้มีความสุขสงบ มีจิตใจงามเยือกเย็นมั่นคง ผ่องใส ไม่มีความเครียด มีความสุขุมเยือกเย็น มีเมตตา กรุณา รู้จักความพอเพียง รู้จักประมาณ เข้าถึงสัจธรรมของชีวิตมองโลกในแง่ดี ปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ ได้ จากจุดเด่นของชาวบ้านคอนมันส่งผลให้การพัฒนาตนเองเพื่อมุ่งสู่ “ชุมชนอยู่ดีมีสุข” ซึ่งกล่าวได้ว่าความอยู่ดีมีสุขที่เป็นตัวแบบหรือรูปแบบต่างๆ ที่กำหนดเป็นองค์ประกอบและดัชนีชี้วัดอาจมีชื่อหรือความความหมายที่แตกต่างกันตามบริบทหรือขนาดของระดับการวัดของพื้นที่ เป้าหมายของการพัฒนาตามแนวทางการพัฒนาแบบใหม่จะมีเป้าหมาย

(2552 : 89) ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจและอยากขยายผลการเรียนรู้ของตนเองไปยังเครือข่ายอื่นๆ (อนุวัฒน์ เรืองชัยภูมิ, 2549 : 87) ชาวบ้านนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้ไปปรับปรุงวิธีการดำเนินการพัฒนาอาชีพของตนเอง จนทำให้ลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว (รัตนา ปะภิกะเน, 2551 : 66 ; คารณี รัตติ, 2540 : 89 ; เบญจพร เศรษฐสนิท, 2545 : 93) เกิดวงจรการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งที่มีประสิทธิภาพ โดยบูรณาการแนวคิด 3 แนวคิด คือ กระบวนการกลุ่ม กระบวนการเรียนรู้และกระบวนการมีส่วนร่วม (ตะตียา กาฬสุวรรณ, 2546 : 66)

ด้านการบริหารจัดการชุมชนที่เข้มแข็ง สอดคล้องกับผลการวิจัยของกานดา ทองคลองไทร (2546 : 66) ได้ออกแบบและพัฒนาการจัดการศึกษาอาชีพตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อวิสาหกิจชุมชนชายแดนไทย-พม่า พบว่า ผู้ศึกษาอาชีพมีความสามารถในการวิเคราะห์และคิดได้อย่างมีวิจารณญาณ สังเคราะห์และคิดอย่างสร้างสรรค์ สามารถแก้ปัญหาได้ มีทักษะในการประยุกต์และการแสดงความสามารถได้ โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ที่สำคัญ เช่น การฝึกอบรม การศึกษา ดูงาน (จริยา สุพรรณ, 2548 : 77) การแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล การประชุมสัมมนา การทำแปลงสาธิต และการเผยแพร่ความรู้ (มัลลิกา เขียวหวาน, 2546 : 88) จนชาวบ้านสามารถนิยามคำว่า “ชุมชนเข้มแข็ง” ว่าหมายถึงคนในชุมชนสามารถทำกิจกรรมร่วมกัน มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สภาพสังคมดี มีผู้นำชุมชนที่ดี คนในชุมชนให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วม มีการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นและอนุรักษ์ไว้และมีสภาพเศรษฐกิจที่ดี (ชลิตดา สุขสวัสดิ์, 2547 : 62) เกิดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคน โดยตรงและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาระบบที่จะช่วยสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงอย่างสมดุลเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง (สหสยา พลบัลพี, 2548 : 65) ; ปวัน มีนรัชย์เรืองเดช (2549 : 73) ชาวบ้านมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตลอดเวลา ศึกษาดูงานเพิ่มเติม เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ของตนเอง สร้างเครือข่ายและชักชวนให้ชาวบ้านเข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนา ร่วมกันปฏิบัติ เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (ณฐนนท์ อำนางเจริญ, 2550 : 69) การสร้างวัฒนธรรมขององค์กรเป็นปัจจัยนำเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีมจากการปฏิบัติงานจริงในพื้นที่ทุกชั้นตอน (ปัญญา วารปรีดี, 2552 : 71) และกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นกุญแจสำคัญประการหนึ่งนำไปสู่การสร้างพลังชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน (ศิริวรรณ ทาวงศ์มา และน้ำเพชร ศิริมังษศิริ, 2552 : 99) และผู้เข้าร่วมโครงการฯ มีความพึงพอใจต่อโครงการฯ โดยรวมและเป็นรายชื่ออยู่ในระดับมาก (กานดา ทองคลองไทร, 2546 : 66)

การที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่ากระบวนการเรียนรู้เป็น กลไกสำคัญที่มนุษย์ใช้ในการปรับตัวเพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวที่มี

อิทธิพลต่อมนุษย์ ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว กลุ่ม องค์กร ชุมชนประเทศและระบบนิเวศ การที่มนุษย์มีศักยภาพความสามารถทางสมองมากกว่าสัตว์โลกทั่วไป การปรับตัวโดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้จึงมิได้จำกัดอยู่เพียงด้านกายภาพตามสัญชาตญาณทางธรรมชาติคือ การกินอยู่ สืบเผ่าพันธุ์และเอาตัวรอดจากภัยธรรมชาติเท่านั้น หากครอบคลุมถึงกระบวนการเรียนรู้เพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับความรู้สึกร่างกาย จิตใจ อุดมคติ ฯลฯ ของสังคมระดับต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นด้วยสติปัญญา ความสามารถและจินตนาการที่มีอยู่ตามธรรมชาติด้วย (อรศรี งามวิทยาพงศ์, 2549 : 109-121)

กระบวนการเรียนรู้จึงเป็นทั้งกลไกการถ่ายทอดหรือผลิตซ้ำเพื่อดำรงรักษาสິงเดิมเอาไว้ เช่นเดียวกันที่เป็นกระบวนการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์เพื่อปรับตัวกับสิ่งเดิม ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่งอยู่ตลอดเวลาด้วย บริบทหรือสิ่งแวดล้อมระดับต่างๆ รอบตัวปัจเจกบุคคลจึงมีอิทธิพลโดยตรงทั้งในด้านการผลิตซ้ำสิ่งเดิมและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ขึ้นกับคุณลักษณะของกระบวนการเรียนรู้และระดับปฏิสัมพันธ์ในกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมนั้น

อย่างไรก็ตามหากกล่าวในแง่ของข้อเท็จจริงแล้ว กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์จะต้องมุ่งที่จะกระตุ้นและส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่มากกว่าการผลิตซ้ำสิ่งเดิมโดยอาจถือเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการที่จะนำศักยภาพด้านจินตนาการที่มีอยู่เฉพาะในมนุษย์เท่านั้นให้ปรากฏออกมาหรือ “ผุดบังเกิด” ขึ้นเพราะหากศึกษาวิวัฒนาการของอารยธรรมของมนุษยชาติแล้ว พบว่าความก้าวหน้าทุกด้านระบบทุกระดับ (กาย จิต สังคม ปัญญา) ล้วนเกิดจากการกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้จินตนาการของมนุษย์ได้รับการกระตุ้นให้เกิดขึ้น มีโอกาสแสดงออก และคัดแปลงไปเป็นความคิดเชิงสร้างสรรค์ที่นำไปสู่นวัตกรรมใหม่ในทุกด้านทุกระดับ มิใช่เฉพาะในด้านวัฒนธรรม แต่ครอบคลุมไปถึงนามธรรมอันเกี่ยวข้องกับโลกทัศน์ อุดมคติ ศาสนธรรม จิตวิญญาณ ฯลฯ ด้วยอย่างสำคัญ และแน่นอนที่สุดคือศักยภาพและความสามารถของมนุษย์ในกระบวนการเรียนรู้นั้นได้พัฒนาให้เพิ่มมากขึ้นด้วยอย่างสำคัญทั้งด้านกาย จิต สังคม จิตวิญญาณ (ปัญญา) การกล่าวถึงความสำคัญหรือการให้ความหมายแก่ “กระบวนการเรียนรู้” ของมนุษย์จึงต้องชัดเจนว่า เป็นกระบวนการของการเรียนรู้สิ่งเดิมเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ และจำเป็นที่จะต้องเป็นสิ่งใหม่ที่น่าไปสู่การถกทอความสัมพันธ์ที่ประสานกลมกลืนอย่างยั่งยืน กับสิ่งแวดล้อมในทุกๆ ระดับที่มนุษย์เกี่ยวข้องด้วยกัน ไม่ว่าจะระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติ ครอบคลุมไปถึงกระบวนการเรียนรู้เพื่อรู้จักธรรมชาติของตนเอง เพื่อให้บุคคลมีความสามารถที่จะดำรงชีวิตได้อย่างสมดุล มีสุขภาวะที่ดีในทุกมิติขององค์ประกอบแห่งตน กระบวนการเรียนรู้จึงมิใช่การสร้างสรรค์ที่มุ่งตอบสนองแบบแยกส่วนหรือจำเพาะเจาะจงตามความพอใจของปัจเจก

บุคคลหรือเฉพาะกลุ่ม และหากจะกล่าวของมนุษย์แต่เพียงลำพังด้วย เนื่องจากในความเป็นจริงนั้น ต้นกำเนิดแห่งมนุษย์และบริบทที่แวดล้อมปัจเจกบุคคลคือ ระบบความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งหรือองค์ประกอบของเหตุปัจจัยอันมากมายมหาศาลหลายระดับที่สัมพันธ์เชื่อมโยงเป็นองค์กรรมเดียวกัน กระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของมนุษย์และธรรมชาติ จึงไม่อาจตัดตอน แยกส่วน ถอดถอนได้

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ด้านเทคโนโลยี ภูมิปัญญา และการเรียนรู้ที่เหมาะสม ส่งเสริมให้คนในชุมชนมีการใช้เครื่องมือ หรือกรรมวิธีในการประกอบอาชีพทั้งแบบดั้งเดิมและสมัยใหม่ที่ประหยัดพลังงานและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม คราวเรือนที่มีการใช้เครื่องมือ หรือกรรมวิธีในการประกอบอาชีพที่ใช้ง่าย สะดวก และสมาชิกในครัวเรือนส่วนใหญ่ใช้เป็น

1.2 ด้านเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็ง ควรส่งเสริมให้แต่ละครัวเรือนการวางแผนใช้จ่าย การบริหาร จัดการหนี้สินตามวิธีระเบียบพอเพียงครัวเรือนมีความสามารถในการลดต้นทุนการผลิต

1.3 ด้านการบริหารจัดการชุมชนที่เข้มแข็ง ส่งเสริมให้คนในชุมชนการ ได้รับและระดมงบประมาณเพื่อเป็นกองทุนสงเคราะห์กลุ่มค้อย โอกาสชุมชนมีกระบวนการแผน และการทำงานเชื่อมโยงกันกับองค์การบริหารส่วนตำบลหรือเทศบาล ชุมชนมีประสบการณ์การแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยไม่ต้องพึ่งพาทภายนอก

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาหรือนำรูปแบบที่ได้จากสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมชุมชนอยู่ดีมีสุขที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่มาทดลองใช้และปรับปรุงตามระยะเวลา

2.2 ควรศึกษาเป็นแบบ Mixed Method เพื่อให้ได้ข้อมูลครอบคลุมหลายมิติ